

Op termijn

'Het is mis,' zei Zegveld.

We volgden zijn blik en zagen hoe Lenie met tastende voeten de trappen naar de ingang besteeg. Bij de bovenste trede gleed ze uit en viel gemeen op haar ellebogen. Wonderlijk snel stond ze op, sloeg de riem van de tas weer over haar schouder en verdween langs het raam uit ons zicht, in de richting van de entree.

'Wat doen we hiermee?' vroeg Zegveld. We keken naar het tafelblad.

Even later verscheen ze in de docentenkamer. Ze plofte neer achter een tafel, ver van ons vandaan, hoewel we afgesproken hadden om met alle leraren Nederlands te beraadslagen voordat het overleg met de directie begon. Ze graaide naar sigaretten, het rode, gezwollen hoofd gebogen over haar tas.

Het was de laatste schooldag. We waren een paar uren van de zomervakantie verwijderd en het was prachtig weer. Ik weet dat nog heel goed, want juist die gouden zomerzon maakte de gebeurtenissen zo droef.

'Hoe gaan we dit aanpakken?' begon Zegveld weer.

Hij keek mij aan. We speelden vaste rollen: hij verwoordde de barre ellende, ik moest handelen. Ik wilde wel iets bedenken, maar het was te laat. De zilveren kuif van Aad van der Meer, onze directeur, stak in de deuropening. Hij riep dat we boven moesten komen. Knikkebollend, met een dode sigaret in de mondhoek, hoorde ze aan hoe we de lesuren voor het volgende schooljaar verdeelden. Haar rechterduim hing besluiteloos boven de knop van een aansteker. Soms mompelde ze iets onverstaanbaars. We deden of we niets merkten en bespraken op zakelijke toon wie aan welke klassen zou gaan lesgeven. Een andere kant op kijken en hopen dat het beschamende vanzelf uit het zicht verdween, daar waren we goed in.

Op de gang nam Zegveld me apart.

'Is ze met de auto gekomen?'

'Die staat met één wiel op de stoep.'

'Dat ze nog heelhuids is aangekomen...'

'Kijk, hier heb ik haar autosleutels. Ze moet niet meer achter het stuur.'

Het ging mij werkelijk aan, in het dorp liepen kinderen van me rond. Hoe ik die sleutels te pakken had gekregen? Ik weet het niet meer.

'Ze moet snel naar huis, het gebouw uit.' Zegveld wachtte tot ik iets bedacht.

'Ik breng Lenie in haar eigen auto thuis. Marga rijdt wel in mijn wagen achter me aan.'

Ik woonde toen samen met Marga, een lerares Engels.

Nu moest ik Lenie vertellen dat ze niet meer kon rijden. Maar dat loste ze zelf op.

'Je moet me helpen. Ik geloof dat ik stomdronken ben.'

Ik zocht het contactslot, dat op een andere plek zat dan in mijn eigen auto.

'Waar is mijn fles?'

'Ik zie geen fles.'

'O, Jezus, nou is de fles ook nog zoek.'

Ik voelde de langwerpige bobbel onder de losse mat bij de bestuurdersstoel, maar zei niets. Op het stuur zaten opgedroogde spetters. Ze had gereden met de fles aan de mond, de hele wagen stonk naar sherry.

We reden over de lange, rechte weg naar het dorp D. Links was de bosrand, rechts lagen akkers, weilanden en een landgoed met kasteel. Het was een mooie streek, bijna alles was een natuurmonument. Van echtgenotes en vriendinnen moest ik er in wandelen.

'Ik moet kotsen.'

'Steek je hoofd maar uit het raam.'

Geen spetters op mijn nieuwe pak, dacht ik.

'Waar zit die knop nou, godverdomme.'

Ik reed naar de berm, stopte en liep om de auto heen naar het andere portier, omdat ik niet over Lenie heen durfde te reiken. Maar toen ik de deur opende, moest ik haar wel aanraken omdat ze naar buiten kantelde. Ze draaide een kwartslag en zette haar voeten in het gras. Half uit de auto hangend boog ze haar hoofd tussen haar knieën. Ik zag onder het korte, blonde haar een rode nek. Al te rood en lellig voor haar leeftijd, met ruitvormige vouwen. Ze kon nog niet kotsen. Ik draaide het portierraam open en duwde haar terug in de wagen.

'Steek je kop uit het raam!'

Demonstratief en beledigd stak ze haar hoofd ver buiten het raam.

'Als ik met me kop tegen een paal sla, is het jouw schuld,' riep ze.

'Ik ga wel een beetje links rijden.'

'Dat is je gerajen, lul!'

Daar heb je het weer, dacht ik. De schuldenaar geeft boete. Wie zou zo goed zijn geweest om haar thuis te brengen? Geen goede daad blijft ongestraft, luidt een van de zelf verzonnen spreekwoorden van mijn vader. Wanneer iemand mijn vader benadeelt, zegt hij: 'Vreemd, ik herinner me niet dat ik hem ooit heb geholpen.'

Hoe ouder ik word, hoe meer ze waar lijken, deze clichés van eigen vinding.

Het kotsen ging niet door. Jammer, dacht ik, dan gebeurt het als ik haar straks in haar huis moet slepen.

Ze woonde in een frisse nieuwbouwuurt. Rijtjeshuizen. Ik heb daar niets tegen.

's Zomers kwetteren kinderstemmen tegen de gevels, ik ben in zoiets opgegroeid. Maar door zo'n voordeur met geribbeld glas naar binnen gaan, met een hopeloze vrouw aan je arm, dat is zo verdrietig. De huiskamer was redelijk opgeruimd. Later hoorde ik dat er twee keer in de week een werkster kwam. Die kon ze van haar salaris wel betalen. Ze tuimelde voorover op een bank, die dwars in de kamer stond. Daarachter stonden vijf lege flessen.

'Ik weet niet wat ik heb, het valt zeker verkeerd.'

'Lenie, klets nou niet. Je zuipt als een gek, je moet hulp zoeken.'

'Nee, ik meen het. Zoveel heb ik nou ook weer niet gedronken.'

Misschien had ze gelijk. Er is een fase in de verslaving, waarin een vast percentage alcohol in het bloed een voorwaarde is voor normaal functioneren. Het peilglas is altijd vol. Drink je één glas meer, dan ben je op slag stomdronken. Ik ging nog feestjes meemaken waar mensen zich geschokt van mij afwendden. 'Wat heb ik dan gezegd?' vroeg ik een vriendin. In de auto werd ik dan weer redelijk nuchter, maar de drank sloeg kraters in mijn geheugen. Tijdens het gelazer met Lenie was ik nog niet zo ver en later kwam het weer goed met me.

Aan het begin van het nieuwe schooljaar leek ze hersteld. Ze liep fris en blozend door de school, kwam iedere dag op tijd en viel bij alle leerlingen in de smaak. Ze was een ouderwetse, goede lerares. Scholieren die doorgaans boeken meden als de pest, sloegen onder haar hoede aan het lezen. Ruim een half jaar ging het goed.

Op een dag kwam een meisje naar me toe dat in het vorige cursusjaar les van me had gehad, in de vierde klas. Het was koffiepauze, ik ontving haar in mijn lokaal en liet de deur openstaan. Ze was aangenaam mollig, met lang bruin haar.

'Kan die deur dicht?' vroeg ze.

'Liever niet.'

'Voor u is niemand bang.'

'Een hele geruststelling, maar die deur blijft open.'

'U vermaakt zich wel buiten de school.'

'Wat wil je bespreken?'

Ze draaide zich om, sloot de deur en liep naar de zijkant van het stalen bureau. Ik liet het zo. Ze stond te dicht naast me. Waarom gebruikte ze mijn bureau niet als borstwering?

'Het is nogal pijnlijk.'

'Ah, een schandaal! Het werd tijd.'

'Als u me in de maling neemt, ga ik weg.'

'Vertel!'

'Gaat u veel om met meneer Ritter?'

'Buiten school ga ik niet met collega's om.'

'Behalve met die mevrouw van Engels.'

'Waar kom je voor?'

'Meneer Ritter, de gymnastiekleraar, heeft aan mijn borsten gezeten.'

Ik geloofde het niet. Ritter hield ethische toespraken op ouderavonden. Hij was hoeder van de eerstejaars leerlingen, organisator van verbroederende sportdagen en introductiekampen. Een fijne, enthousiaste docent, die zich inzette voor de school, ook buiten zijn leslokaal.

'Waarom bespreek je dat niet met een vrouwelijke collega?'

'Dat wilde ik ook doen, met mevrouw Van Hoorn, zij is mijn mentor.'

'Waarom deed je dat dan niet?'

'Mevrouw Van Hoorn stond vandaag dronken voor de klas.'

Het was weer zover.

'Je komt dus twee dingen bespreken. Begin maar met Ritter.'

'U kent de brugklaskampen?'

'Ik weet wat het is, maar ik hoef gelukkig nooit mee.' Iedere jaar, in september organiseerde Ritter introductiekampen voor de nieuwkomers in de eerste klassen. Die kampen vonden plaats in een andere bosrijke streek, ergens achter Zutphen.

'Hij neemt altijd oudere leerlingen mee, de zogenaamde juniorleiding. We zijn een soort assistenten, die op de kleintjes passen en met allerlei dingen helpen. Ik was er in september ook bij. Meneer Ritter speelt op de laatste avond altijd het beestenspel. Dan moet de ene ploeg zich in het donker verstoppen tussen de struiken en geluiden van beesten nadoen. De andere ploeg moet op het geluid afgaan en nagaan waar iemand zit. Word je gevonden, dan ben je af en is het één punt voor de tegenpartij. Het was die avond stikdonker. Eigenlijk vond ik het eng. Dus ik dacht: ik doe heel hard een koekoek na, dan vinden ze me snel en dan ben ik tenminste niet meer alleen. Dat viel tegen. Ik heb minstens een kwartier lang 'koekoek' liggen roepen. Ik lag voorover op mijn buik, achter een struik. Plotseling voelde ik een zwaar lichaam bovenop me. Het was Ritter. Vanachter langs schoof hij zijn handen onder mijn T-shirt en hij kneep in mijn borsten. Met één hand ging hij ook nog langs een andere plek. Direct daarna riep hij: ik heb de koekoek gevonden, het is Tineke! Toen leek het ineens weer dat onschuldige spelletje. Ik was erg geschrokken, maar ik durfde niets te zeggen. Nog steeds niet, want iedereen vindt meneer Ritter een aardige man, die zoveel voor de school doet. Maar wat hij die avond deed, dat hoorde eigenlijk niet. Of maak ik me druk om niets?'

'Hoe oud ben je?'

'Ik ben nu zestien, maar toen het gebeurde was ik vijftien.'

'Je hebt gelijk Tineke, zo iets hoort niet. Is het echt gebeurd zoals je nu vertelt?'

'Ik zweer het. Het rare is ook: ik schaam me, terwijl *hij* iets fouts deed. Mijn ouders heb ik nog niets verteld. Omdat ik niet zeker wist of het er gewoon bij hoorde, bij dat spelletje, of dat meneer Ritter echt te ver ging. Maar hoe meer ik erover nadenk....'

'Waarom vertel je dit aan mij? Ik ben je mentor niet, ik geef dit jaar geen les aan je.'

'U ziet eruit of u meer gekke dingen meemaakt dan andere leraren.'

'Wat moet ik met dit verhaal, wil je dat ik hier iets mee doe?'

'Dat moet u zelf weten. Ik ben allang blij dat ik het aan iemand kwijt kon.'

Marga zei eerst: 'Dat kind is verliefd op je en probeert zichzelf interessant te maken. Je moest eens weten hoe vaak die meiden dit soort dingen verzinnen.'

In die tijd leerde ik al af om een vrouw in eerste instantie tegen te spreken.

Voortschrijdend inzicht dat ook hier nuttig bleek, want de volgende dag was ze van gedachten veranderd: 'Als je ook maar enigszins vermoedt dat het waar is, moet je het aanklaarten.'

'Bij wie?'

'Weet ik veel, de directie of zo.'

'Zo erg was het ook weer niet. Het was geen echte verkrachting en ze was bijna zestien.'

'Typisch voor een man, om zoiets te zeggen. Het gaat erom dat niemand met z'n poten aan je mag zitten zonder dat je daarom vraagt. Dat is altijd fout, of je nu zestien of vijfendertig bent. We maken zelf wel uit wie er aan onze tietten zit.'

'We?' Ik had haar nog nooit betrapt op vrouwelijke solidariteit.

'Ja, ik zeg expres "we". Bijna alle vrouwen hebben dit soort ervaringen. En het zijn altijd mannen die goed bekend staan als aardige oom, begripvolle docent of idealistische jeugdleider. Of leraren, die zo graag bij de jeugd aanschuiven en de enthousiaste padvinderhoofdman uithangen. Zulke mannen deugen nooit.'

'Je overdrijft. Mensen als Ritter heb je in een school ook nodig. De directie verwijt *mij* dat ik alleen maar lesboer wil zijn en nooit een poot uitsteek bij feesten en excursies.'

'Wat voor redenen zou een gezonde vent hebben om tegen pubers aan te schurken? Heb jij die behoefte? En waarschijnlijk is die Ritter nog christelijk ook.'

'Hou daar nu eens over op!' Marga bracht te pas en te onpas de verderfelijkerheid van religie ter sprake. De godsdienst was de gesel der mensheid. Overal ontwaarde ze schijnheilige protestanten en gluiperige, katholieke lobbyisten. Het werd een vervelend stokpaardje.

Na twee weken – waarom zo lang gearzeld? – nam ik Freek van Leusden in vertrouwen. Naast zijn baan als leraar geschiedenis was hij sinds kort de vertrouwensman voor klachten en andere gevoelige zaken. De school was wettelijk verplicht om iemand in die functie te benoemen.

'Kwam het verhaal authentiek bij je over?'

'Ik heb niet de indruk dat ze iets verzint, daar is ze het meisje niet naar.'

'Het is een bekend spanningsveld: een docent en een leuk meisje. Die meiden spelen ook een beetje met hun aantrekkelijkheden, maar ze beseffen nog niet waar ze mee bezig zijn. Het is gevaarlijk materiaal.'

'Freek, dat verhaal ken ik, daar zijn boeken over vol geschreven. Maar dit is iets anders. Hij is er van achteren bovenop gesprongen!'

'Ik ga dit bespreken met de directie en met Ritter zelf. Hoor en wederhoor is hier wel zo fatsoenlijk. Vermoedelijk volgt er een stevige waarschuwing en laat hij bepaalde fratsen voortaan uit zijn hoofd. Kan ik op jouw discretie rekenen?'

Was het verhaal Van Tineke waar of niet? Ik begon te twijfelen. Dat werd in de hand gewerkt door mijn ervaringen op een andere school. Gedurende een aantal jaren had ik twee halve banen, verspreid over twee scholen: het lyceum aan de bosrand en een gymnasium in de stad A. Op die laatste school deed zich iets vreemds voor.

Vanaf een bepaalde dag ontweken sommige collega's mijn blik. Anderen keken me juist onderzoekend aan wanneer ik iets vroeg en antwoordden dan koeler, zakelijker dan gewoonlijk. Dit gedrag viel me nu al veertien dagen lang op.

Een meisje uit de vierde klas, dat me over iets wilde spreken, annuleerde plotseling de afspraak. Wat was hier aan de hand?

Op een vrijdagmiddag - ik zou mijn laatste les van die week geven - ontbood de directeur mij op zijn kamer. De klas mocht eerder weg. Vooral dat laatste verontrustte me hevig. We zaten tegenover elkaar aan de lage tafel in de rectoriskamer. Ik was jonger dan deze directeur. Maar ik voelde me ouder, meer door het leven versleten, dan de vijftiger met de sportieve lok over zijn voorhoofd. Toch wist ik me ook een ongedisciplineerde vlerk naast deze plichtsgetrouwe. Blijkbaar kon men tegelijkertijd ouder en jonger zijn.

De directeur liet een klassenfoto neerdwarrelen en wees op een meisje, links vooraan.

'Ik neem aan dat je haar kent.'

'Ja, een paar jaar geleden in de klas gehad. Ze is nu toch van school?' Vaag herkende ik de bruine krullen en het iets gezette postuur.

Nu noemde de directeur ook haar naam. Er schoot me een opstel te binnen. Daar was iets mee. Vreemd genoeg herinnerde ik me alleen het handschrift, waarvan de klinkers op honingraten hadden geleken.

'Ik ben enige tijd geleden gebeld door een groepsleider van De Vluchtheuvel. Die wist te vertellen dat je met haar gedurende een jaar een verhouding hebt gehad, haar zwanger hebt gemaakt en vervolgens geld hebt geregeld voor een abortus. Daarna heb je de affaire beëindigd, wat het meisje in diepe psychische problemen heeft gebracht.'

Dit was zo idioot, dat ik aanvankelijk vergat te schrikken. 'Wat is in hemelsnaam De Vluchtheuvel?' vroeg ik.

'Een opvangcentrum voor jongeren met problemen, die van huis zijn weggelopen.'

'Geloof je dit verhaal?' Nu raakte ik toch in paniek.

De directeur schudde zijn hoofd: 'Sinds gisteren niet meer, maar ik moet je eerlijk zeggen dat we een paar weken lang niet wisten wat we hiervan moesten denken.'

'Wie zijn "we"?''

'De schoolleiding. Maar we vrezen dat het verhaal bij veel leerlingen en ouders circuleert.'

'En nu weet je dat het onzin is?'

'Die man van De Vluchtheuvel dacht dat ik al een half jaar lang van de kwestie afwist en hij zei dat ik hem daarover gebeld had. Dat heb ik nooit gedaan en we zijn erachter gekomen dat een vroegere klasgenoot van het meisje door de telefoon voor rector gespeeld heeft.'

'Waarom in vredesnaam?'

'Omdat ze haar geval alleen in behandeling wilden nemen als er een officiële bevestiging van school kwam, met de verzekering dat men de zaak met de docent zou afhandelen.'

'Dat moest dus gefaked worden.'

'Precies. Ze hebben ook een zogenaamde brief van jou geproduceerd, die een en ander aannemelijk moest maken.'

'Heb je een telefoonnummer van dat kind?'

'Ja, ze woont nu zelfstandig op kamers, hier in de stad.'

'Bellen!'

Een half uur later zat ze huilend in de rectoriskamer. Ze bekende dat het hele verhaal verzonnen was om een werkelijke veertigjarige amant, een getrouwde diplomaat die nu in Japan zat, te dekken. Ook gelogen, natuurlijk. Van een zwangerschap was vast geen sprake geweest. Een ziekelijk geval vond ik. Daardoor viel me pas later het schandalige in de redenering op: een provinciale leraar in diskrediet brengen om een 'belangrijk man' te sparen.

De gymnasiumdirecteur deed het enig juiste: de volgende maandag vertelde hij in alle klassen hoe een collega ten onrechte in een kwaad daglicht was gesteld. Dat was nog een heel karwei.

Ik had rondgewaard in onvermoede luchtkastelen en ik verbaasde me over veel.

Bijvoorbeeld over de gefingeerde brief, waarin ik aan het woord kwam als een 'door hasjdampen verdoofde' twijfelaar. Het was curieus, maar niet het meest opmerkelijke.

De reactie van de officiële vertrouwensinspecteur was verontrustend, maar niet bizar: ze wist niets anders te zeggen dan dat de zaken 'meestal andersom lagen'. Ik werd pas volledig uit mijn baan geslingerd toen ik een medewerker van De Vluchtheuvel aan de lijn kreeg: 'Hoe bestaat het dat jullie de verhalen van een overspannen adolescent niet op een professionele manier controleren', vroeg ik. 'Ach ja,' luidde het antwoord, 'je hoort die dingen zo vaak, dus we dachten: dit zal ook wel kloppen.' Deze massieve domheid was vele malen gevaarlijker dan de kwaadaardigste leugen.

Maar Tineke sprak de waarheid. Jaren later bereikten mij opnieuw verhalen, van andere meisjes, over Ritters losse handjes en de neiging om in kleedkamers rond te spoken, juist als de meisjes moesten douchen. Ik had gedacht dat er achter de schermen 'iets aan gedaan werd'. Maar men had het laten lopen en een oogje dichtgeknepen.

Schoolleiding en bestuur waren kennelijk bang voor schandaal en leerlingenverlies. Soms klaagden ouders, maar aangifte durfden ze niet te doen. De betrokken meisjes wilden dat ook niet, omdat ze zich schaamden. Het was ook allemaal ongrijpbaar en net op het randje. Zijn handen verdwaalden her en der, maar van zware ontucht was geen sprake.

Ritter beschikte bovendien lange tijd over het beschermende aura van begripvolle pedagoog. En hij betekende zoveel voor de organisatie van de school! Aan die onkwetsbaarheid kwam pas een einde toen ook hij steeds meer ging drinken.

In de docentenkamer zat Zegveld, achter een waas van sigarettenrook.

'Het is weer mis met Lenie. Ze was er vreselijk aan toe en de leerlingen zijn zich rot geschrokken. We hebben haar in een taxi naar huis gezet.'

'Weet Aad ervan?'

'Hij heeft haar meteen de ziektewet in gebonjourd. Die zien we hier niet meer terug.'

'Was ze met de auto?'

'Nee, blijkbaar is ze ook met een taxi naar school gegaan. Aad had de indruk dat ze direct vanuit de stad kwam en niet eens thuis heeft geslapen.'

We hadden beiden een tussenuur. Zegveld stak een nieuwe sigaret op. We zwegen en keken nog twintig minuten naar de bosrand en de auto's onder de bomen. De bladeren ritselden in de lentezon, af en toe dook een leerling de fietsenkelder in. Tenslotte zei Zegveld nog: 'Volgend jaar ga ik met pensioen. Ik heb die bomen zien groeien.'

Drie jaar later lazen we Lenie's overlijdensadvertentie.

Weer drie jaar later zat Ritter versuft op het sportveld, terwijl de leerlingen ballen, knotsen en speren alle kanten opwierpen. Toen was het moment aangebroken om hem weg te sturen. De ziektewet was het aangewezen depot voor zulke docenten. Vervolgens deed hij er nog twee jaar over om zich dood te zuipen.

Ritter was al geruime tijd bewusteloos, toen zijn zoon hem vond. Totaal vervuild lag hij op de bank in zijn huiskamer. Onder handbereik stonden halflege drankflessen, alsof een fijnproever geen keuze had kunnen maken. Zijn gezicht was vogelachtig vermagerd, maar onder de slaapzak bolde een enorme buik. Zijn geluid kon de zoon niet meer tot een taal herleiden.

Hij is mijn vader, dacht de zoon. Nog geen zestig jaar en toch versleten. Er zat niets anders op dan die vader verder te helpen op zijn laatste pad. Dat kostte minder tijd dan hij dacht. De ambulance kwam binnen tien minuten en de laatste zucht in het ziekenhuis klonk voordat iemand ongeduldig had kunnen worden. Eventueel kon de zoon nog voor het avondeten thuis zijn. Maar hij bleef nog een halfuur naar het linoleum staren.

Tijdens de begrafenis spraken de directeur en de voormalige directeur van de school lovende woorden in de bomvolle aula. De door Ritter geleide introductiekampen voor eersteklassers, zouden nog lang in de geheugens van leerlingen en docenten blijven hangen. Ritter was meer geweest dan een doorsnee gymnastiekleraar. Collega's en oud-collega's keken toonloos voor zich uit. Ook bij koffie en cake bleef het stil. Niemand waagde zich aan de opgeluchte stemming die meestal overheerst als de overledene is weggewerkt. Zo kon je dus eindigen: door vreemden geprezen, door kenners verzwegen. Niemand zei iets, toen niet en vele jaren later niet. Wegkijken, daar waren we goed in. En het kwaad strafte zichzelf, althans op termijn.